

УДК 026 (477.7)

Оксана Баюш,
аспірантка Одеського національного
політехнічного університету

Сучасний стан бібліотечних ресурсів сільських бібліотек Півдня України: проблеми та перспективи

У статті проаналізовано сучасний стан бібліотечних ресурсів, зокрема фондів, та послуг, що надаються сільськими бібліотеками Південноукраїнського регіону читачам. Охарактеризовано головні проблеми та перспективи подальшого розвитку бібліотек.

Ключові слова: бібліотечні ресурси, бібліотечний фонд, бібліотечні послуги, сільські бібліотеки, Південноукраїнський регіон.

Метою статті є аналіз сучасного стану бібліотечних фондів та послуг, що надаються читачам сільськими бібліотеками Південноукраїнського регіону, та визначення головних проблем і перспектив подальшого розвитку.

У сучасних наукових публікаціях фахівців і вчених розглянуто окремі аспекти розвитку сільських бібліотек, зокрема у працях бібліотекознавців О. Башун, Н. Богзи, Т. Віршовки, Т. Вилегжаниної, С. Кравченко, О. Мастіпан, О. Матвієнко, Л. Сидоренко, З. Тарантюк, І. Цуріної. Останнім часом чимало публікацій українських бібліотекознавців з проблем інформатизації сільських бібліотек було здійснено на сторінках професійних періодичних видань "Бібліотечний вісник", "Бібліотечна планета", "Бібліотечний форум України", "Вісник Книжкової палати України" та ін.

Відзначимо, що бібліотеки для сільських жителів України стають найдоступнішим джерелом одержання інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки, освіти. Особливості організації сільських бібліотек, з одного боку, обумовлені галузевими потребами аграрного сектору економіки України та інформаційними запитами сільських жителів, а з іншого, впливовими факторами є загальні принципи побудови бібліотечного обслуговування в Україні.

Проаналізуємо сучасне становище сільських бібліотек Півдня України (Одеської, Миколаївської, Херсонської областей), вививши та узагальнивши статистичні показники, які мають свідчити про реальну картину стану бібліотечних фондів та послуг.

За статистичними даними щодо формування документного фонду бібліотек на сучасному етапі, протягом 2010—2011 рр. у сільських бібліотеках Південноукраїнського регіону відбувалося, хоча й неістотно, зменшення основи бібліотечного фонду — книг:

- у Миколаївській області — на 102,26 тис. пр., чи близько 3% усього бібліотечного фонду книг [1];
- у Одеській області — на 75,78 тис. пр., чи 0,92% усього бібліотечного фонду книг [2];
- у Херсонській області — на 58,6 тис. пр., чи 1,8% усього бібліотечного фонду книг [3].

Набагато кращим є становище з періодичними виданнями, особливо у Миколаївській та Одеській областях. Так, фонди сільських бібліотек Миколаївської області збільшилися за період 2010—2011 рр. на 10,33 тис. пр., або на 22,3%. В Одеській області збільшення фондів періодичних видань за той самий період відбулося лише на 1%. Однак при цьому кількість примірників періодичних видань у сільських бібліотеках Одещини перевищує відповідний показник Миколаїщини більше ніж у 7 разів. І лише у Херсонській області за той самий період кількість періодичних видань у сільських бібліотеках зменшилась на 5,6%.

На фоні певного й часто досить вагомого (у Миколаївській області — більше ніж удвічі, на Одещині — втричі) збільшення кількості електронних видань спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості видань аудіовізуальних.

Якщо проаналізувати стан бібліотечних фондів сільських бібліотек Одещини, то на фоні загального зниження чисельності фондів на 19,23 тис. пр. (при загальній чисельності 8582,51 тис. пр.), чи 0,22% всіх фондів, сільські бібліотеки показують різноспрямовану динаміку: половина районів демонструє збільшення фондів, інша — зменшення. Так, за 2012 р. сільські книгозбірні Іванівського району (ЦБС Іванівського району: Іванівська селищна бібліотека та 29 філій) Одеської області збільшили свої фонди на 32,16 тис. пр., чи на 18,3%. Це найбільший показник зростання фондів по області. По інших районах зі збільшенням фондів показники є набагато скромнішими. Так, у Болградському районі (ЦБС Болградського району: Болградська міська бібліотека та 27 філій) фонди бібліотек збільшилися на 5,6 тис. пр., чи на 1,8%. Водночас у Ширяєвському районі (ЦБС Ширяєвського району: Ширяєвська селищна бібліотека та 31 філія) зареєстровано зменшення фондів на 18,36 тис. пр., чи 5,5%. Це максимальне зменшення розміру бібліотечних фондів серед усіх районів Одещини. Далі йдуть Савранський (зменшення на 11,53 тис. пр., чи 4,4%), Котовський (зменшення на 9,57 тис. пр., чи 2,8%) райони [2].

Бібліотечні послуги, спрямовані на задоволення інформаційних потреб читачів, що мешкають у сільській місцевості, надають їм можливість безкоштовно користуватись

інформаційними ресурсами. Бібліотеки є одним із виробників бібліотечних продуктів і послуг, основним та історично первісним інститутом, що забезпечує суспільне використання соціально значущої документної інформації. Відомо, що всю різноманітність бібліотечних послуг можна звести до двох основних класів: 1) придбання, обробка та зберігання; 2) надання документів та інформації [4]. Отже, призначення бібліотечного продукту (послуги) — обслуговування професійних і культурних потреб населення, що проживає на певній території, незалежно від сфери діяльності користувачів. При цьому система бібліотечного обслуговування є невід'ємною частиною внутрішнього економічного простору бібліотеки.

Предметом бібліотечної послуги можуть бути: документи та їхні копії, бібліографічна інформація (уточнений бібліографічний опис, списки, покажчики літератури); факт чи добірка фактів; тематичні добірки і дайджести (фрагменти текстів різноманітних документів, виявлені та скомпоновані відповідно до змісту й логіки читацького запиту); консультації, що полегшують читачам самостійний пошук інформації, роботу з традиційними й електронними документами тощо [5].

За останні роки у бібліотеках Південноукраїнського регіону з'явилися нові можливості розширення інформаційних послуг, у користувачів виникли нові потреби й вимоги.

Якщо проаналізувати стан надання бібліотечних послуг у Південноукраїнському регіоні через основний показник діяльності сільських бібліотек — книговидачу (на прикладі Одеської області), то одразу звертає увагу певне, хоча й невелике, його зниження по сільських бібліотеках області у 2012 р. порівняно з 2011 р. При загальній кількості 6403,84 тис. пр. зниження книговидачі по області в абсолютних величинах становило за рік 212,62 тис. пр., а у відносних — 3,2%. Як і при формуванні бібліотечного фонду, спостерігається різноспрямована динаміка. Так, дев'ять районів області показують збільшення книговидачі, а 16 районів — зменшення. Максимальний ріст показника книговидачі спостерігається в Іванівському районі, де він збільшився на 61,81 тис. пр. (загальна кількість виданих книг 231,39 тис. пр.), чи на 25,8%. Проте вже район, який стоїть на другому місці, — Комінтернівський, показує зростання лише на 15,53 тис. пр., чи всього на 3,4%. Він поступається Любашівському району, де на фоні зростання книговидачі на 10,1 тис. пр. відносний показник збільшився на 6,3% [2].

Максимальне зниження обсягів книговидачі по Одеській області зареєстровано у сільських бібліотеках Ширяєвського району. Тут книговидача, при загальній кількості 253,89 тис. виданих книг, зменшилась на 76,34 тис. пр., чи 23,1%. На другому місці за обсягом зниження книговидачі Арцизький район із загальним показником книговидачі у 2012 р. 199,22 тис. пр., зі зниженням на 35,04 тис. пр., чи на 15%. На третьому місці Ізмаїльський район зі зменшенням книговидачі на 30,56 тис. пр., чи на 22,4% [2].

Слід відзначити, що 2012 р. ознаменувався істотними змінами щодо надання платних послуг бібліотеками. До недавнього часу однією зі складових доходів спеціального фонду були власні надходження бюджетних установ — кошти, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт, гранти, дарунки та благодійні внески, а також від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності. Однак з 2012 р. стан надання додаткових послуг сільськими

бібліотеками істотно погіршився, у зв'язку з набиранням чинності Постанови Кабінету Міністрів України від 12.12.2011 № 1271 [6]. Цим документом затверджено новий перелік платних послуг, які можуть надаватися закладами культури, однак з нього вилучили ряд популярних сервісів, завдяки яким вдавалося одержувати додаткове фінансування на утримання бібліотек. Зокрема, це стосується консультацій із питань культури, літератури, музичної, театрального та образотворчого мистецтва, кіно-, фотомистецтва, архітектури, краєзнавства, історії та з бібліотечно-бібліографічних питань; продаж організаціям і громадянам невикористаної літератури з резервних та обмінних фондів бібліотек; оформлення реєстраційних документів користувачів тощо. Такі рішення негативно позначилися на діяльності бібліотек Півдня України, а саме:

— зменшилися їх власні грошові надходження, які за умов систематичного недофінансування були вагомою підтримкою для цих закладів;

— скоротилася чисельність послуг, котрі бібліотеки можуть запропонувати користувачам, оскільки частина послуг просто зникла через відсутність фінансування на організацію роботи з їх надання.

Наслідком стало певне погіршення обслуговування користувачів у бібліотеках, оскільки нині державні гарантії рівних прав доступу громадян до інформації виявилися зведеними лише до фінансування частини традиційних бібліотечних послуг, а фінансове забезпечення процесів створення бібліотеками нових ресурсів та впровадження нових послуг для надання доступу до них користувачам значно відстає від реалій і потреб сьогодення.

Отже, сучасний стан розвитку ресурсів і послуг сільських бібліотек Півдня України свідчить про те, що спостерігається різноспрямована динаміка змін стану бібліотечних фондів: одні бібліотеки демонструють збільшення фондів, інші — зменшення; на загальному фоні відсутності зростання кількості фонду книжок та певному зростанні у частині бібліотек кількості періодичних видань. Щодо сервісної складової діяльності бібліотек регіону, то в сучасних умовах сільські бібліотеки намагаються ставити на перше місце користувача як центральну фігуру, навколо якої концентрується вся увага. Формування та функціонування інформаційного ринку вплинуло на роботу бібліотек. Вони активно переглядають свої пріоритети, змінюють соціальні функції у ринкових умовах, пов'язані з переорієнтацією бібліотеки на обслуговування не читача взагалі, а конкретного відвідувача, користувача, споживача або їхньої певної групи. За період після 1991 р. бібліотеки набули певного досвіду роботи у ринкових умовах, з'явилися нові можливості розширення інформаційних послуг. Проте, до певної міри, реалізації цього досвіду, потреб та вимог зашкодило позбавлення з 2012 р. бібліотек можливості надавати деякі види платних послуг.

Одним із можливих шляхів покращення становища ресурсної та сервісної складових сільських бібліотек Південноукраїнського регіону, при безумовному продовженні їх комп'ютеризації, є такий, що дозволить включити сільську бібліотеку до складу новостворюваних культурно-дозвільних центрів та налагодити тісну співпрацю бібліотек з органами місцевого самоврядування, які мають реальну можливість забезпечення належного, стійкого фінансування культурних закладів. У непростих умовах сільська бібліотека (навіть із дуже повільно поновлювальним фондом) залишається єдиним безоплатним, отже максимально доступним

для найширших верств населення (у тому числі й соціально незахищених) інформаційним та культурним центром сучасного села. І вона продовжує виконувати свої функції, шукає шляхи для існування та подальшого розвитку.

Список використаної літератури

1. *Звітні матеріали бібліотек Миколаївської області, 2010—2012 рр.*
2. *Звітні матеріали бібліотек Одеської області, 2010—2012 рр.*
3. *Звітні матеріали бібліотек Херсонської області, 2010—2012 рр.*
4. *Дригайло С. В.* Бібліотечні продукти і послуги для користувачів наукових бібліотек / С. В. Дригайло. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bdil/2010_4/11.pd. — Назва з екрана.
5. *Про бібліотеки і бібліотечну справу : закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР : із змінами та доповненнями за станом на 01.08.2013 р.*// Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 7. — Ст. 45. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. — Назва з екрана.

6. *Перелік платних послуг, які можуть надаватися закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності : постанова Кабінету міністрів України від 12.12.2011 № 1271.* — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. — Назва з екрана.

В статье проанализировано современное состояние библиотечных ресурсов, в частности фондов, и услуг, которые предоставляются сельскими библиотеками Южно-украинского региона своим читателям. Охарактеризованы основные проблемы и перспективы дальнейшего развития библиотек.

The current state of library resources, in particular funds, and services which are provided by rural libraries of South Ukrainian region to its readers are analyzed in the article. There are described the main challenges and prospects for further development of libraries.

Надійшла до редакції 4 березня 2014 року